

IDENTITAT COLECTIVA. TRADICIÓ I MODERNITAT

SÍMBOLS I REPRESENTACIONS OFICIALS

Aquelles tradicions, símbols i costums que, junt amb altres elements de diversa procedència, integren la identitat col·lectiva del poble de Castelló de la Plana han estat un dels temes que més interès han suscitat entre la ciutadania que ha fet arribar les seues consideracions a aquest IV Congrés Magdalener. Un total de 18 comunicacions que sumem el suport de més de 1.000 persones han estat presentades per a la seua consideració, d'entre les quals ha destacat notablement l'estima, l'interés i la preocupació pel símbol de la gaiata i els monuments que cada any l'actualitzen durant les Festes de la Magdalena. El segon tema que més interès ha suscitat ha estat la representació oficial de les festes.

De la representació de les Festes de la Magdalena

1. Els Estatuts del Patronat Municipal de Festes de Castelló de la Plana deixen en mans del Consell Rector el procediment per a la designació de les reines i dames de la ciutat. Les bases aprovades recentment posen com a requisit per a accedir a aquests càrrecs haver estat madrina de gaiata d'una comissió de sector. Les comissions de sector, a través de les seues representants, són els col·lectius que sostenen actualment la representació de la ciutat de Castelló de la Plana en els actes oficials i més significatius de les Festes de la Magdalena i el fet que les reines i dames de la ciutat hagen hagut d'estar prèviament representants d'una comissió de sector dona un impuls a l'esforç i al treball que realitzen aquests col·lectius per les festes. No debades, els Estatuts del Patronat Municipal de Festes estableixen que, entre els deures de les comissions de sector està el d'assistir, amb la representació que en cada cas es determine, als actes oficials que acorde el Consell Rector, un deure que no té cap altre col·lectiu fester reconegut en aquests mateixos estatuts.

2. El bagatge i l'experiència d'una madrina de gaiata d'una comissió de sector és essencial per a poder assumir la responsabilitat que comporta el càrrec de reina o dama de la ciutat pel que fa als nombrosos actes del protocol oficial, el control dels nervis o de la por escènica i, sobretot, saber reaccionar amb sentit.

3. Davant de la proposta de nombrosos ciutadans i ciutadanes que la condició d'haver estat madrina de gaiata d'una comissió de sector siga condició ineludible per a l'elecció de reines i dames de la ciutat, i que aquesta norma s'incorpore als Estatuts del Patronat de Festes, i la proposta d'altra part de la ciutadania que qualsevol dona o xiqueta de Castelló, que haja participat de les festes a través de qualsevol col·lectiu fester, pugua accedir als càrrecs de reina o dama de la ciutat, cal que el Patronat Municipal de Festes prenga una decisió definitiva.

4. S'adverteix que no existeix un reglament amb les responsabilitats, directrius i normes de protocol de les reines de les festes i les seues corts d'honor, així com dels membres de la Junta de Festes i familiars de les representants, respecte d'aquells actes que organitzen i en els quals participen i que són de caràcter oficial o tenen important significació per a la ciutat. Aquesta mancança cobra més importància pel fet que hi ha un nombre significatiu de persones que considera que les reines i les seues corts d'honor són sotmeses durant les Festes de la Magdalena a una agenda d'actes excessiva, que no contribueix a dignificar la seua representació oficial. Així mateix, en el cas concret de la reina i cort d'honor infantils de les festes, hi ha qui adverteix que les xiquetes són sotmeses sovint a participar en actes i protocols concebuts per a persones adultes i en companyia exclusivament d'adults o a participar en actes que són propis només de la reina (major) de les Festes, generant-se així situacions fins i tot ridícules.

5. S'insta a la Junta de Festes a fer una revisió del protocol de les representacions oficials, especialment pel que fa a la seua agenda pública, per potenciar a la reina en la dignificació de la seua presència i d'aquells actes més importants i significatius -especialment aquells que refermen el respecte a les tradicions- i la projecció d'una bona imatge de la ciutat mitjançant la bona imatge de la representació oficial de les seues festes. Així mateix, l'agenda de la representació oficial hauria d'estar sotmesa a l'aprovació d'exclusivament de la Junta de Festes.

Igualtat

6. Ens reafirmem en la igualtat efectiva entre homes i dones i, en particular, la no discriminació per raó de sexe. Són drets reconeguts en els textos legals més importants d'Espanya i de la Comunitat Valenciana, com ara l'article 14 de la Constitució Espanyola, l'article 10.3 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, l'article 1 de la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, i l'article 1 de la Llei 3/2003, de 2 d'abril, de la Generalitat Valenciana. Segons l'article 26 d'aquesta darrera llei esmentada, dones i homes comptem amb el dret a la igualtat efectiva en l'àmbit cultural, a més dels àmbits legal, polític i social.

7. S'adverteix que el treball que es fa des de l'Ajuntament per a promoure una igualtat efectiva entre les persones, especialment entre homes i dones, no té una significativa repercussió en les Festes de la Magdalena. La composició dels òrgans decisoris, de gestió i d'organització de les festes està lluny del principi de presència equilibrada d'homes i dones. Des de la renovació de les Festes de la Magdalena, en 1945, fins a l'actualitat, no hi ha hagut cap presidenta de la Junta de Festes de Castelló i, pel que fa a les comissions de sector o les colles, el nombre de presidentes no es correspon tampoc amb la seua presència en la societat actual -les dones són la meitat de la població- ni amb la seua realitat professional ni amb la seua participació en els llocs de decisió en empreses i institucions locals.

8. Atenint-nos al recent pacte d'Estat contra la violència de gènere i la recuperació de les competències en promoció de la igualtat entre dones i homes i en matèria de violència de gènere, l'Ajuntament de Castelló vetllarà perquè les Festes de la Magdalena transmeten el missatge cívic que les manifestacions sexistes i, especialment, l'assetjament i les agressions d'aquesta naturalesa, no tenen cabuda amb motiu de la seua celebració.

La Romeria de les Canyes

13. La Romeria, ritus d'afirmació identitària del poble de Castelló de la Plana, ha de preservar-se com una festa col·lectiva i un espai de convivència i cohesió social, mai d'enfrontament, alié a la instrumentalització ideològica, ja que, com diu el Decret 30/2017, de 3 de març, del Consell de la Generalitat Valenciana, és un dels més preuats senyals d'identitat de la ciutat de Castelló.

14. La Romeria de les Canyes té un origen històric religiós, com a rogativa penitencial i, posteriorment, a partir de 1749, d'acció de gràcies. En 1852, a propòsit de la festa del VI Centenari de la fundació de la ciutat, aquesta rogativa va rebre el nom tradicional de Romeria de les Canyes i se li va afegir el significat commemoratiu del trasllat de la ciutat de Castelló de la Plana. Per això, entenem que en la Romeria de les Canyes es conjuminen dos sentits col·lectius principals -cada romeu pot atorgar-li a més aquells sentits particulars que lliurement vulga-, un sentit religiós, de penitència o d'acció de gràcies, i un sentit cívic, commemoratiu dels orígens de la ciutat i d'afirmació identitària. La Romeria de les Canyes integra aleshores dues processons en una, la religiosa i la cívica, amb els seus propis rituals.

15. En 1991, l'Ajuntament de Castelló va editar la consuetat (*Romeria de les Canyes a l'ermita de Santa Maria Magdalena del Castell Vell*, Castelló, Excm. Ajuntament de Castelló de la Plana, 1991) que aplega els rituals, costums i organització amb els quals, al llarg dels segles, el poble de Castelló ha complert amb aquesta tradició. El Consell Valencià de Cultura, en el seu informe al Consell de la Generalitat Valenciana per a la declaració com a bé d'interés cultural de la romeria, recomana «seguir l'enunciat del ritual». Per això instem a l'església catòlica castellonenca i a l'Ajuntament de Castelló a preservar les tradicions religiosa i cívica de la Romeria de les Canyes en el marc d'una col·laboració cordial, sobre el fonament dels rituals i costums que aplega la consuetat, i que promoguen, especialment entre les joves generacions, aquest patrimoni cultural de tanta significació per al poble castellonenca.

16. Darrerament, s'ha generat una polèmica sobre on s'inicia la Romeria de les Canyes, qui la inicia i com s'inicia. N'hi ha qui pensa que la corporació municipal ha d'eixir del palau municipal i ha d'esperar a la porta de la catedral de Santa Maria l'eixida del clergat per a emprendre juntes ambdues presidències, religiosa i cívica, el camí cap a la Magdalena. Però n'hi ha qui defensa que la corporació municipal ha d'entrar en la catedral i iniciar al peu de l'altar major la romeria, tal com s'ha vingut fent ancestralment. Entenem l'obligació que té l'Ajuntament de vetllar per l'aconfessionalitat de les institucions de govern i administració de l'Estat, d'acord amb el que consagra l'article 16 de la Constitució espanyola de 1978, però també pensem que l'Ajuntament ha de vetllar pel manteniment de les nostres tradicions. Cal advertir, a més a més, com diu el Decret 30/2017, de 3 de març del Consell de la Generalitat Valenciana, que la Romeria de les Canyes «s'ha de mantindre viva, d'acord amb el que establisca la col·lectivitat que la protagonitza i li dóna sentit» i que «la gestió de la Romeria de les Canyes serà exercida per l'Ajuntament de Castelló de la Plana, el qual decidirà sobre aspectes materials i immaterials, així com el desenvolupament dels actes de la festivitat». Ateses aquestes disposicions de la llei que declara la romeria bé d'interés cultural de totes i tots els valencians, s'insta a la corporació municipal de l'Ajuntament de Castelló a escoltar les recomanacions del Consell Valencià de Cultura i continuar amb la tradició recollida a la consuetat.

La gaiata

17. La gaiata és símbol de la tradició i de la història de la ciutat, d'estima pels avantpassats, de les Festes de la Magdalena, d'identitat col·lectiva del poble de Castelló i de la seua voluntat de projecció al món. La gaiata és un element diferenciador de la cultura popular castellonenca que, cada any, es recrea i es comparteix, des de finals del segle XIX fins a l'actualitat, mitjançant les gaiates monumentals. La gaiata monumental és una lliure interpretació d'aquell gaiato il·luminat que va ser en el seu origen la gaiata i en la qual són elements indispensables el gaiato, la llum i l'escut de la ciutat de Castelló de la Plana. Històricament, la gaiata monumental

està destinada a desfilar en la processó d'entrada de la Tornà de la Romeria de les Canyes a la ciutat i aspira a ser una obra d'art efímer.

18. En l'actualitat, només les 19 comissions de sector produeixen gaiates monumentals anualment i alguns anys de les darreres dècades no totes les comissions han aconseguit fer una gaiata nova. Cal reconèixer l'esforç d'aquests col·lectius, durant tants anys, per mantindre la producció de monuments, malgrat el qual s'adverteix en la societat castellonenca un important desconeixement del símbol i certa passivitat al respecte. Però la gaiata, com a símbol de la nostra festa, no s'ha de deixar agonitzar. Els tres congressos magdaleners organitzats fins ara han tractat aquesta qüestió i han manifestat l'interés per fomentar-la. Per això, aquest congrés apel·la al govern municipal que promoga una renovació de la concepció, producció i promoció de les gaiates monumentals i un major aprofitament, atesa la seua singularitat, del potencial cultural i de projecció exterior que té aquest símbol diferenciador de les Festes de la Magdalena. En aquest sentit, es proposa que el mateix govern cree una comissió d'experts de les arts plàstiques, de la innovació tecnològica, dels oficis i l'artesanía i de la promoció turística perquè realitzen un informe de febleses, de forteses, d'oportunitats i de riscos per tal de proposar solucions.

19. És significatiu que no trobem en la producció actual de gaiates el concurs d'artistes reconeguts, ni de Castelló ni de fora de la ciutat, ni tampoc el concurs dels centres de formació artística de la ciutat, com ara l'Escola d'Art i Superior de Disseny. Ni la implicació d'investigadors o professionals vinculats a graus de la Universitat Jaume I com ara els d'Enginyeria Elèctrica, Arquitectura Tècnica, Enginyeria Informàtica o Disseny Industrial.

20. Cal promoure de manera efectiva des de les regidories de Festes i Cultura i des de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana la participació d'artistes i de centres de formació artística en la concepció dels monuments gaiaters i també en la seua valoració pública. Cal promoure així mateix la participació de professionals, d'investigadors i de centres d'innovació tecnològica en aquesta producció i també la formació dels artesans i tècnics per part d'experts. També cal promoure la creació i desenvolupament de col·lectius professionals d'artesans i tècnics vinculats a la producció gaiatera i reivindicar una formació professional oficial.

21. La tradicional Processó de les Gaiates ha de tindre una major bellesa i espectacularitat i per a assolir-la cal començar a tindre cura de detalls com ara la indumentària, el comportament i els coneixements de les persones que hi participen en el transport i acompanyament dels monuments. També els emplaçaments i la disposició de les gaiates a la ciutat durant les festes cal que assolisca una major i millor dignitat, per això, l'Ajuntament de Castelló proporcionarà a les gaiates espais dignes, sense contaminacions visuals, de mobiliari urbà o lumíniques, suficients per a la seua ubicació i per a la seua visita pel veïnat i públic en general, i de qualitat, amb els serveis necessaris per al seu emplaçament definitiu durant tota la setmana festiva, així com la vigilància adequada per a poder prescindir de certes tanques antiestètiques.

22. Per tal de recuperar-la com a símbol de tot el poble de Castelló, cal promoure una participació socialment més àmplia en la seua concepció, producció i exhibició durant les festes. Cal promoure la producció de gaiates entre altres col·lectius festers, culturals, cívics, institucionals o empresarials, a més de les comissions de gaiata, i també a títol individual. En aquesta iniciativa seria convenient introduir els patrocinis i col·laboracions econòmiques de marques i empreses que ajuden al seu finançament.

23. Cal promoure una valoració dels monuments gaiaters àmpliament participada per la ciutadania castellonenca. Es proposa, en aquest sentit, l'atorgament d'un premi popular –del públic– perquè la ciutadania tinga l'oportunitat de visibilitzar la seua opinió majoritària. Pel que fa al concurs de gaiates, hi ha consens sobre la necessitat d'un jurat integrat per experts en els diferents àmbits professionals que concorren en la producció gaiatera, que retorne el prestigi que mereixen els guardons. Cal també evolucionar cap a un concurs estructurat en seccions, determinades per la despesa projectada en la concepció i construcció de cada monument, a fi de generar així una justa competitivitat.

24. La Gaiata de la Ciutat, el monument més significatiu de les festes quant a guanyador del darrer concurs de gaiates, ha de gaudir d'una important consideració durant les festes, especialment pel que fa a la promoció del símbol, dels monuments i de les Festes de la Magdalena. Totes aquestes actuacions han d'orientar-se a aconseguir la proliferació i diversificació de la producció gaiatera entre els diferents col·lectius i, sobretot, a motivar major afició i afició de la ciutadania cap a la gaiata.

Altres tradicions i costums

25. El gust per vestir-se a l'antiga durant les Festes de la Magdalena és un costum socialment arrelat pel qual, en aquests moments, hi ha molta afició entre la ciutadania castellonenca. Com una manifestació identitària més, és habitual per a participar en actes diversos imitar la indumentària pròpia del segle XVIII, aquella darrera roba amb unes característiques singulars del territori castellonenc, abans que la moda internacional acabara amb aquest element diferenciador de les diverses localitats o comarques.

26. La representació oficial de les festes, les reines i les seues corts d'honor, tenen una funció molt important pel que fa a la promoció de la indumentària tradicional del territori castellonenc, element de construcció de la nostra identitat col·lectiva. Per això, el comportament en aquest sentit de les representants castellonenques i dels seus acompanyants ha de ser exemplar i responsable, més encara, prescriptor, quant al bon ús de la indumentària tradicional. S'adverteix, en aquest sentit, la necessitat de comptar amb una assessoria autoritzada per a les representacions oficials de les festes, perquè la seua indumentària tradicional gaudisca de rigor etnogràfic. És necessari desterrar les transformacions i els afegits de les modes i els interessos comercials, i les confusions generades pel desconeixement de la documentació historiogràfica.

27. A més de la important funció que pot fer la representació oficial de les festes, en prescriure una indumentària tradicional rigorosa amb l'etnografia al respecte, es proposa a la Junta de Festes i a les regidories competents en Festes i en Cultura, que emprenguen actuacions periòdiques dirigides a promoure el bon ús de la indumentària tradicional castellonenca entre la ciutadania, com podria ser l'organització anual d'una gala o saló de la indumentària tradicional, que divulgara aquest important patrimoni cultural i ajudara a la gent a la qual li plau vestir-se a l'antiga a prendre models correctes. Cal proveir la ciutadania de formació en aquest àmbit per tal de contribuir a generar consciència del valor i la importància que té la indumentària tradicional com a element identitari de la nostra comunitat i generar també una cultura de respecte per la tradició. Així mateix es proposa l'aprovació d'unes normes respecte del bon ús de la indumentària tradicional en les principals desfilades i actes de les festes, de manera que es pugui exercir un control, en aquest sentit, sobre els participants per tal de promoure una cultura de respecte per aquest costum. S'adverteix concretament de la necessitat de desterrar dels actes i protocols oficials de les festes l'ús de la tradicional brusa de llaurador com a peça d'indumentària femenina.

28. En la gastronomia típica de les Festes de la Magdalena, els productes dels forns han estat els més emblemàtics des de ben antic, sens dubte per la importància del pa com a aliment bàsic d'origen mil·lenari i per la seua simbologia central en el cristianisme. Des de la dada més antiga que es coneix d'una rogativa a l'ermita de la Magdalena, de 1375, la d'un cafís de forment per a coure el pa de la caritat per part del Consell de la Vila de Castelló, fins a la creació en 2010 del Fadrinet com a dolç singular -que aspira a ser oficial- de les festes, elements com ara el rotllo magdalener -que ha esdevingut un dels emblemes més significatius de les festes-, la figa albardà, els rotllets d'aiguardent o de vi, els ximos o les coques de tomata i de verdures han adoptat un protagonisme destacat en els costums i l'imaginari popular vinculat a les Festes de la Magdalena. No debades, el Gremi de Forners de Castelló ha tingut també des d'antic una presència destacada en les festes. En el segle XIX era un dels gremis encarregat d'un dels carros en els quals es representava la vida i llegenda de Santa Maria Magdalena en la Processó de les Gaiates i entre les primeres gaiates monumentals de la història, concretament entre les de 1940, hi havia la d'aquest gremi. Per això proposem a la Junta de Festes una especial col·laboració amb aquest gremi de professionals per a la promoció dels elements més típics de la gastronomia festera, concretament la preservació del rotllo com a emblema de les Festes de la Magdalena en els diversos actes festius, especialment les publicacions, i la promoció del Fadrinet com a dolç singular i, si escau, oficial de les festes.